

Institut za uporedno pravo

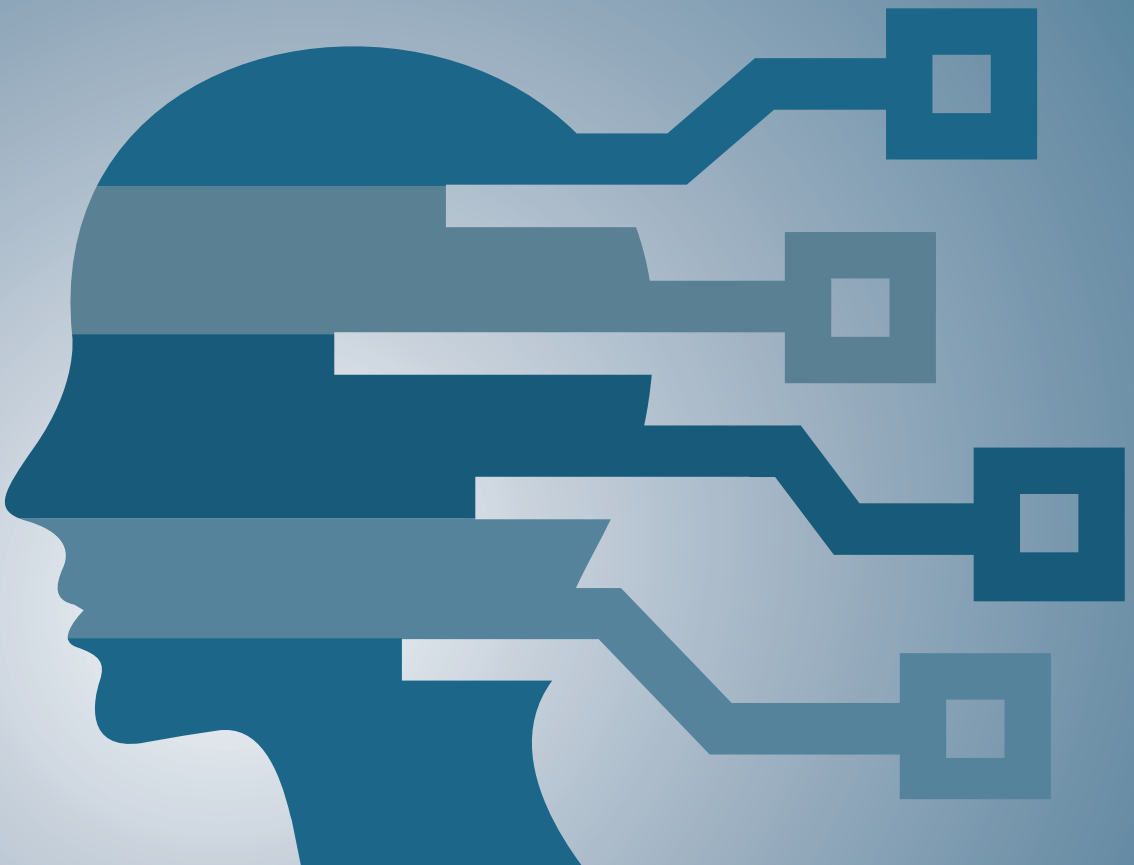

Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар
САНУ

Приредио / Edited by: Драган Прља

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Изавачи

Институт за упоредно право, Београд
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и
дигитални центар САНУ

Published by

Institute of Comparative Law, Belgrade
Serbian Academy of Sciences and Arts
Audiovisual Archive and Center for
Digitization of SASA

За издаваче

Владимир Чоловић
Радослав Зеленовић

For the Publishers

Vladimir Čolović
Radoslav Zelenović

Рецензенти

Проф. др Стеван Лилић
Проф. Иоана Васиу
Проф. др Митар Лутовац

Reviewed by

Prof. dr Stevan Lilić
Prof. Ioana Vasiu Ph. D.
Prof. dr Mitar Lutovac

Лектура и коректура

Невенка Жалац

Proofreading

Nevenka Žalac

Тираж

500

Copies

500

ISBN 978-86-80186-24-5 (ИУП)
ISBN 978-86-7025-745-0 (САНУ)

ISBN 978-86-80186-24-5 (ICL)
ISBN 978-86-7025-745-0 (SASA)

Припрема и шtamпa

Досије студио, Београд

Prepress and Printing

Dosije studio, Belgrade

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Приредио / Edited by
Драган Прља

Београд, 2017

Издавање ове књиге и одржавање научног скупа финансијски су помогли
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар САНУ
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

© Институт за упоредно право, 2017.

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, преснимаван или преношен било којим средством – електронским, механичким, копирањем, снимањем, или на било који други начин без претходне сагласности аутора и издавача.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР/FOREWORD	7
<i>Марио Рељановић, Драјан Прља</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – НОРМАТИВНИ АСПЕКТИ / DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF SERBIA – NORMATIVE ASPECTS	9
<i>Ана Бајрићевић</i>	
ПРАВНИ ОКВИРИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ: МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И СТАЊЕ У СРБИЈИ / LEGAL FRAMEWORKS FOR DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE: INTERNATIONAL STANDARDS AND CONDITIONS IN SERBIA.....	23
<i>Дражен Церовић</i>	
ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У ЦРНОЈ ГОРИ / LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN MONTENEGRO.....	35
<i>Андреј Дилићенски</i>	
СУДСКИ СЛУЧАЈЕВИ ВЕЗАНИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ И ЊЕНА ДОСТУПНОСТ У САЈБЕР ПРОСТОРУ / COURT CASES RELATED TO THE DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE AND ITS AVAILABILITY IN CYBERSPACE	55
<i>Јелена Косић, Милош Сјанић</i>	
НАДЛЕЖНОСТИ У ПОСТУПКУ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА – УПОРЕДНОПРАВНА ИСКУСТВА / COMPETENCES OF STATE AUTHORITIES DURING CULTURAL HERITAGE'S DIGITISATION PROCEDURE – EXPERIENCES FROM THE COMPARATIVE LAW.....	69
<i>Гордана Гасми, Вања Кораћ, Сања Прља</i>	
ЕВРОПСКА УНИЈА И ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / EUROPEAN UNION AND DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE	83
<i>Драјан Јовашевић</i>	
ЗАШТИТА БЕЗБЕДНОСТИ ДИГИТАЛНИХ БАЗА ПОДАТАКА О КУЛТУРНОЈ БАШТИНИ СРБИЈЕ / SECURITY PROTECTION OF THE DIGITAL DATABASES OF CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLIC OF SERBIA.....	93

<i>Иза Разија Мешевих</i>	
АУТОРСКОПРАВНИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / COPYRIGHT ISSUES AND PRACTICAL ASPECTS REGARDING DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE.....	111
<i>Миодраг Савових, Данило Рончевих</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ИЗМЕЂУ ЗАШТИТЕ АУТОРСКОГ ПРАВА И ПРАВА КОРИШЋЕЊА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / DIGITISATION BETWEEN THE PROTECTION OF COPYRIGHT AND THE RIGHT TO USE CULTURAL HERITAGE.....	131
<i>Наша Мрвић Пејрових, Владимир Чолових</i>	
УПРАВЉАЊЕ КОЛЕКТИВНИМ ПРАВИМА И ДИГИТАЛИЗОВАНА КУЛТУРНА БАШТИНА / COLLECTIVE RIGHTS MANAGEMENT AND DIGITALIZED CULTURAL HERITAGE	147
<i>Катица Томић</i>	
ПРОБЛЕМ ОДГОВОРНОСТИ У ПРОЦЕСУ АУТЕНТИФИКАЦИЈЕ УМЈЕТНИЧКОГ ДЈЕЛА, ТРАНСПАРЕНТНОСТ И BLOCKCHAIN ТЕХНОЛОГИЈА / THE PROBLEM OF LIABILITY IN THE AUTHENTICATION OF ARTWORKS, TRANSPARENCY AND BLOCKCHAIN TECHNOLOGY	157
<i>Никола Паунович</i>	
ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ БАЗА ПОДАКА О УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НЕДОЗВОЉЕНЕ ТРГОВИНЕ ПРЕКО ИНТЕРНЕТА / IMPORTANCE OF CREATING DATABASES OF STOLEN CULTURAL GOODS FOR PREVENTION OF ILLICIT TRAFFICKING VIA INTERNET	169
<i>Драгана Столић, Тајјана Брзуловић Сјанисављевић</i>	
ДИГИТАЛНИ РЕПОЗИТОРИЈУМ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ – RHAIDRA: ПРАВНИ АСПЕКТ / DIGITAL REPOSITORY OF THE UNIVERSITY OF BELGRADE – RHAIDRA: LEGAL ASPECT	181
<i>Јелена Машијашевић, Јоко Драгојловић</i>	
ДИГИТАЛНА АГЕНДА ЗА СРБИЈУ – ПРИОРИТЕТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА И ЗНАЧАЈ ЗА ОБЛАСТ КУЛТУРЕ / DIGITAL AGENDA FOR SERBIA – PRIORITIES OF STRATEGIC DOCUMENTS AND THE IMPORTANCE FOR CULTURE.....	193

ПРЕДГОВОР

Дигиталне технологије и интернет омогућили су потпуно нови ниво заштите културне баштине, као и нове облике доступности дигитализоване културне баштине у сврху забаве, образовања, истраживања и обављања разних послова у домену културе. Нове могућности, наравно, обилују и новим изазовима којима морамо да изађемо у сусрет. Ти изазови су техничке природе, организационе природе, научне природе, па и правне природе. Правно уређивање области дигитализације културне баштине у складу са савременим трендовима од изузетног је значаја за успех процеса дигитализације културне баштине. Нажалост правни аспекти дигитализације културне баштине већ су годинама запостављени, а процес дигитализације траје скоро двадесетак година. Недостатак правне литературе из области дигитализације културне баштине настојали смо да ублажимо објављивањем овог зборника радова са научне конференције одржане 19. октобра 2017. г. у Београду под називом „Правни аспекти дигитализације културне баштине“.

У овој књизи представљено је четрнаест рецензираних оригиналних научних радова који обухватају питања нормативног регулисања надлежности за дигитализацију културне баштине у Србији, земљама у региону и земљама Европске уније, питања међународних правних стандарда за дигитализацију културне баштине, питања судских случајева везаних за дигитализацију културне баштине и њену доступност у сајбер простору, питања заштите безбедности дигитализованих података, питања ауторских права и интелектуалне својине везаних за дигитализацију културне баштине, питања управљања колективним правима, питања проблема одговорности у процесу аутентификације уметничких дела, питања значаја израде база података о украденим културним добрима, као и нека друга правна питања везана за дигитализацију културне баштине. У књизи су представљени и неки примери из праксе, као што је то пример дигиталног репозиторија Универзитета у Београду – Phaidra.

Почетни корак у обједињавању знања из области правних аспеката дигитализације културне баштине је направљен, а надамо се да ће се истраживање у овој области наставити, да ће се резултати тих истраживања објављивати, и да ће у будућности дигитализацију културне баштине пратити адекватно уређена многобројна правна питања.

Београд, 2017.

Приређивач

СУДСКИ СЛУЧАЈЕВИ ВЕЗАНИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ И ЊЕНА ДОСТУПНОСТ У САЈБЕР ПРОСТОРУ

Апстракт

Дигитализација културне баштине се суочава са међусобно сујројисивљеним циљевима као што је очување културног наслеђа у дигиталном формату и са друге стране јавна доступност дигиталних садржаја и могућности даље коришћења будућих генерација. У остварењу циља јавне доступности и даље коришћења дигиталних садржаја културне баштине као прејрека се јавља заштитна ауторских права. Велики број ауторских дела или није више доступан односно аутори се не могу пронаћи или се ауторска дела без сагласности аутора не могу јавно користити. Судови тумачењем одредаба права директно утичу на даљу дигитализацију културне баштине. Европска судска пракса показује недостижан одговарајућих правних основа за масовну дигитализацију ауторских дела насталих у 20. веку и даље коришћење културног наслеђа. Добри примери из праксе показали су да је дигитализација културне баштине уз адекватан менаџмент и добру међусобну сарадњу јавних институција могућа и друштвено ојавана.

Кључне речи: дигитализација културне баштине; ауторско право у дигиталном свету; европска судска пракса; немачка судска пракса; ауторска дела „сирочади“; уговори о лиценци; модел „One – copy – one – user“; дигитализација књига и електронске читаонице; примери добре праксе у дигитализацији културне баштине

1. УВОД

Традиција, историја, култура и обичаји су корен и обележје сваког народа. Чувањем својих обичаја, историје, културе и традиције народи чувају своје корене. Улога чувања културне баштине је пре свега у очувању идентитета једног народа.¹ Тако народи који не знају историју и не знају ко су, са њима се манипулише. Као што је рекао Гебелс „*Одузмиће народу историју, у првој генерацији ће бити као руља, а у другој генерацији ћеће са њиме*

* Спољни сарадник, Институт за упоредно право, Београд, e-mail: andrej84_4@hotmail.com.

1 Тако је Јозеф Гебелс говорио о Достојевском: „Достојевски је испред свог времена. Морате да га назовете јединственим. Он долази ниоткуда и не припада ничему. А опет, увек остаје Рус.“ Портал Србија данас, <https://www.srbijadanas.com/clanak/covek-je-zivotinja-nabrutalniji-citati-jozefa-gebelsa-01-05-2015, 04.06.2017>.

моћи да манијулишемо као са сџоком“.² Сведоци смо да су многобројна дела културне баштине трајно уништена. Недавна уништења Ниниве, Мосула и Палмире, али и слике уништења бомбардовањем Народне библиотеке Србије у Другом светском рату и остала разарања у недавним ратовима су нам још увек пред очима. Иницијативе за спас културне баштине у дигиталном формату су све гласније.³

Дигитализација културне баштине отвара могућност чувања културне баштине и продужава век трајања аналогних формата. На тај начин се омогућава приступ будућим генерацијама и чува културна баштина.⁴ Сама дигитализација културне баштине се суочава са међусобно супротстављеним циљевима као што су *прикупиљање и чување културног наслеђа* у дигиталном формату са једне стране и *доступности широј јавности дигиталних садржаја културне баштине и њихово даље коришћење* за будуће генерације са друге стране.

У погледу циља *прикупиљања и чувања културног наслеђа* у дигиталном формату може се уочити константан раст објеката који би се уопште могли прикупити и чувати у дигиталном облику (докумената, слика, филмова). То значи да је неопходно направити избор и класификацију објеката али и проценити ризик објеката, који су потребни да се чувају у дигиталном формату.⁵ Очување културне баштине у дигиталном облику изискује велика новчана улагања, одговарајуће уређаје хардвере и софтвере, адекватне мере заштите података, обученост кадрова али и довољно капацитета за чување (меморије) као и брзину протока информација.⁶ У *предлогу нове Директиве о ауторским правима* у члану 5 предвиђено је да јавне установе као што су музеји, библиотеке, архиве могу да снимају и прикупљају дела и у дигиталном облику са циљем њиховог очувања.⁷ Постављање дела културне баштине на интернет и регулација по овом питању је остављена државама чланицама.^{8 9}

2 Др. Јозеф Паул Гебелс министар пропаганде у нацистичкој Немачкој, Јозеф Гебелс, Отними у народа историју — и через поколение он превратитсја в толпу, <http://warweapons.ru/otnimi-u-naroda-istoriju-i-cherez-pokolenie-on-prevratitsya-v-tolpu/>, 04.06.2017.

3 Dagmar G. Wöhrle, Kann die Digitalisierung unser kulturelles Erbe schützen, <http://blog.dagmar-woehrl.de/allgemein/digitalisiertes-erbe/>, 10.06.2017.

4 Catherine Jasserand, IRIS plus 2013–5 Audiovisuelles Erbe 2.0, Europäische Audiovisuelle Informationsstelle 2013, стр. 7.

5 Dr. Ernst Otto Bräunche, Kulturelles Erbe, Das Kulturkonzept 2025 der Stadt Karlsruhe, стр. 61.

6 Catherine Jasserand, IRIS plus 2013–5 Audiovisuelles Erbe 2.0, Europäische Audiovisuelle Informationsstelle 2013, стр. 5.

7 Предлог Директиве европског парламента и већа о ауторским правима на јединственом дигиталном тржишту, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:52016PC0593>, 10.06.2017.

8 Leonhard Dobusch, Geleakter Entwurf der EU-Urheberrechtsrichtlinie: Viele Versäumnisse, dafür 20 Jahre Leistungsschutzrecht, <https://netzpolitik.org/2016/geleakter-entwurf-der-eu-urheberrechtsrichtlinie-viele-versaemnisse-dafuer-20-jahre-leistungsschutzrecht/>, 10.06.2017.

9 У сврху очувања културне баштине може се применити модел чувања пореских књига и уопште књиговодства у дигиталној форми. Немачка пореска комора и немачко Удружење пореских саветника. Muster-Verfahrensdokumentation zur Digitalisierung

У овом погледу може се уочити потреба увођења менаџмента информација и управљање ризицима у сврху заштите културне баштине.¹⁰ У ту сврху би могао послужити *ISO 27001 standard сигурносћи информација*, који је већ познат и светски признат стандард у очувању и безбедности информација.¹¹

У погледу остварења циља *досћуйносћи јавносћи дигиталних садржаја културне баштине и њиховој даљеј коришћења* уочава се проблем везан за ауторска права. Ради се о ауторским делима, која уживају заштиту или нису доступна или се не могу дигитализовати без сагласности аутора. Пошто заштита ауторског права на нивоу ЕУ али и у Србији траје 70 година по смрти аутора, на овај начин је искључен из поступка дигитализације добар део ауторских дела из 20. века.¹² Осим тога многа се заштићена ауторска дела изв. дела „сирочади“, јер њихови аутори нису познати или се не могу пронаћи. Због тога се за ова ауторска дела њихови аутори не могу питати за сагласност дигитализације и јавне доступности.¹³ Управо за ова дела је у предлогу нове Директиве о ауторским правима у члану 7 тачка 3 предвиђен менаџмент доделе јавних лиценци.¹⁴

Случајеви судске праксе као живи извори права поправљају правне недостатке законских прописа и показују на који начин се дигитална баштина и ауторска права у дигиталном свету најефикасније могу уредити. Фокус изабране судске праксе је на остварењу циља доступности јавности дигиталних садржаја културне баштине и њиховог даљег коришћења, јер је остварење циља прикупљања и чувања културног наслеђа у дигиталном формату остављено државама чланицама ЕУ да саме регулишу.

Анализом судских пресуда Европског суда и немачке судске праксе биће указано на комплексност ове материје и даљи развој дигитализације културне баштине. Одабрана судска пракса може послужити као одговор на правну проблематику позајмљивања културног наслеђа у дигиталном облику. Судска пракса везана за дигитализацију књига и њихов приступ у електронским читаоницама и њихово даље коришћење у сврху заштите културне баштине по сличности се може уредити у законодавном оквиру. Позитивни примери дигитализације културне баштине могу се пронаћи на нивоу ЕУ али и на нивоу држава чланица у Холандији и Великој Британији.

und elektronischen Aufbewahrung von Belegen inkl. Vernichtung der Papierbelege, https://www.bstbk.de/export/sites/standard/de/ressourcen/Dokumente/04_presse/publikationen/03_berufsrecht/49_Musterverfahrensdokumentation_Digitalisierung_und_Aufbewahrung_von_Belegen.pdf, 10.06.2017.

10 *Ibidem*.

11 International Organization for Standardization, <https://www.iso.org/isoiec-27001-information-security.html>, 10.06.2017.

12 Трајање ауторског права члан 102 Закона о ауторским и сродним правима, *Сл. гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – одлука УС, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_autorskom_i_srodnim_pravima.html, 10.06.2017.

13 Susanne Nikoltchev, IRIS plus 2013–5 Audiovisuelles Erbe 2.0, Europäische Audiovisuelle Informationsstelle 2013, стр. 4.

14 Регулисано је и у уводним разматрањима бројеви 23, 24 и 25. Предлог Директиве европског парламента и већа о ауторским правима на јединственом дигиталном тржишту, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:52016PC0593>, 15.05.2017.

2. ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КЊИГА КОЈЕ СЕ ВИШЕ НЕ МОГУ НАЋИ У КЊИЖАРАМА И ЊИХОВО ДАЉЕ КОРИШЋЕЊЕ

Европски суд (судска пресуда бр. С-301/15) је одлучио, да се *књиге које се више не могу наћи у књижарама* (које су разграбљене или нису више доступне) *могу дигитализовати и даље користити, само ако су аутори претходно знали за дигитализацију и имали могућност да откажу дигитализацију њихових ауторских дела.*¹⁵ Аутор мора бити информисан о дигитализацији и имати могућност да без претераних формалности откаже дигитализацију. Могуће је да се аутор имплицитно сагласи о дигитализацији и даљем коришћењу ауторског дела, али је битно да буде информисан о накнадном опозиву сагласности (Opt-out) и о коришћењу дела од стране трећих лица.¹⁶

На овај начин судије Европског суда су пресудиле у корист двојице аутора, који су се Европском суду жалили на декрет француског уставног суда и прогласиле овај декрет неважећим.¹⁷ Одредбе француског декрета нису у складу са чланом 2а и чланом 3 став 1 *Директиве ЕУ о заштити ауторских права у информационом друштву.*¹⁸ Суд је најпре установио, да на основу Директиве ЕУ ауторима припада ексклузивно право да одлуче о репродукцији њихових ауторских дела. Према француском декрету је *Друштву за заштиту ауторских права „Софиа“ поверено копирање и репродукција књига које се више не могу пронаћи у књижарама уз њихову накнаду ауторима.*¹⁹ Имаоци ауторског права могли су овоме да се супротставе само ако у року од 6 месеци од пријема њихове књиге откажу копирање и репродукцију. Неопходно је да се отказни захтев поднесе у за то предвиђену базу података. Европски суд сматра да уколико аутори не откажу дигитализацију њихових дела, то не значи аутоматски да се они имплицитно слажу са дигитализацијом. Осим тога не може се поћи од тога, да су се сви аутори који не откажу дигитализацију сагласили са тиме да се њихова дела „у сврху комерцијалног коришћења“ у дигиталној форми даље користе. Додуше, *постојала је могућност да се ова ауторска дела користе и у „културне сврхе“* потрошача и друштва, али је за то *морао да постоји*

15 Case-law of the Court of Justice, <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-301/15>, 14.05.2017.

16 Eleonora Rosati, BREAKING: CJEU follows AG and holds French law on out-of-print books contrary to EU law, <http://ipkitten.blogspot.co.at/2016/11/breaking-cjeu-follows-ag-and-holds.html>, 10.06.2017.

17 Амандмани на Code de la propriété intellectuelle поглавље ИВ чланови Л 134–1 до Л 134–9, https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=54C871492578430C87AA4E39087AA10E.tpdila23v_2?idSectionTA=LEGISCTA000025440389&cidTexte=LEGITEXT000006069414&dateTexte=20160708, 14.05.2017.

18 Директива 2001/29/ЕЗ европског парламента и већа од 22. маја 2001 о усклађивању одређених аспеката ауторског и сродних права у информационом друштву, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32001L0029>, 10.06.2017.

19 Leonhard Dobusch, EuGH erhöht Reformdruck im Urheberrecht: Hohe Hürden für Digitalisierung vergriffener Werke, <https://netzpolitik.org/2016/eugh-erhoeht-reformdruck-im-urheberrecht-hohe-huerden-fuer-digitalisierung-vergriffener-werke/>, 10.06.2017.

изричито изузетак у европском праву, што до сада није био случај. Осим тога француски декрет није у складу са европским правом, јер аутор мора доказати, да је он сам ималац ауторског права. Издавачке куће овиме не би имале никаква права учешћа у спровођењу ауторског права.²⁰

Ова пресуда би могла да утиче на Директиву о дозвољеним формама коришћења ауторских дела, чији се аутори или не могу пронаћи или нису познати (*ауторска дела сирочади*).²¹ Ова директива предвиђа такође да друштва за заштиту ауторских права могу управљати тзв. "ауторским делима сирочади". *Предлог ставка је да су ове књиге издати пре 1966. године* и да се налазе у архивама јавних библиотека, образованих установа, музеја или архива. У Француској тренутно важе за ауторска дела сирочади, дела која су објављена пре јануара 2001. године и која нису више доступна у комерцијалној употреби.

На нивоу ЕУ поред наведене директиве, Европска комисија је у предлогу Директиве о ауторским правима предвидела обавезни менаџмент лиценци за ауторска дела сирочади, која ову судску одлуку чини делимично неупотребљивом.²²

3. ДИГИТАЛНА И ШТАМПАНА КОПИЈА КЊИГА ИЗЈЕДНАЧЕНЕ СУ ПРИ ПОЗАЈМЉИВАЊУ

Европски суд (судска пресуда бр. С-174/15) је одлучио да је *изједначено позајмљивање дигиталних и штампаних копија књига од стране јавних установа*.²³

На нивоу ЕУ је позајмљивање од стране јавних установа комерцијалних књига регулисано Директивом 2006/115/ЕУ.²⁴ Државама чланицама је допуштено да својим националним законодавствима регулишу изузетке за јавне библиотеке.

Холандија је тако у сопственом законодавству регулисала, да јавне библиотеке могу да изнајмљују књиге уколико аутори добију одговарајућу надокнаду. За електронске књиге је додатно неопходно закључити уговоре

20 Andreas Wilkens, EuGH schränkt Digitalisierung vergriffener Werke ein, <https://www.heise.de/newsticker/meldung/EuGH-schraenkt-Digitalisierung-vergriffener-Werke-ein-3486325.html>, 3.06.2017.

21 Директива 2012/28/ЕУ европског парламента и већа 25. октобра 2012. о одређеним дозвољеним коришћењима дела сирочади, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/ALL/?uri=CELEX%3A32012L0028>, 3.06.2017.

22 Члан 7. Предлог Директиве европског парламента и већа о ауторским правима на јединственом дигиталном тржишту, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:52016PC0593>, 3.06.2017.

23 Case-law of the Court of Justice, <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-174/15>, 10.06.2017.

24 Директива 2006/115/ЕЗ европског парламента и већа од 12. децембра 2006. о праву изнајмљивања и праву позајмљивања и о одређеним ауторским правима и сродним правима у подручју интелектуалног власништва, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0115>, 10.06.2017.

о лиценци са ауторима. Око овог питања су се спорили холандско Удружење јавних библиотека и Друштво за заштиту ауторских права. По схватању Удружења библиотека позајмица и електронских књига би требало да буде дозвољена без закључења додатних уговора о лиценцама.²⁵

У конкретном случају споран је био модел „One-copy-one-user“. По овом моделу *чишалац који у јавној библиотеци позајми електронску књиу, може преузети дигиталну копију и ову копију користити за време трајања позајмице. Присвој осталих чишалаца за време ове позајмице не би био могућ*. Европски суд је требало да просуди, да ли је модел „One-copy-one-user“ у сагласности са Директивом 2006/115/EУ. Овај модел су судије потврдиле као важећи и у складу са европским правом. Осим тога не постоји разлог да се дигиталне и штампане књиге при позајмљивању различито третирају и да се захтева потписивање додатних уговора о лиценци са ауторима. Стога је примена „One-copy-one-user“ modela упоредива располагању са дигиталним копијама књига и позајмљивању штампаних књига, тако да у оба случаја постоји позајмица у смислу члана 6 став 1 Директиве. Притом су судије истакле значај позајмљивања електронских књига од стране јавних установа као и културно-политичку сврху.²⁶

4. ДОЗВОЉЕНОСТ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КЊИГА У ЕЛЕКТРОНСКИМ ЧИТАОНИЦАМА И ЊИХОВО УМНОЖАВАЊЕ

Врховни суд Немачке (судска пресуда бр. I ZR 69/11) је одлучио под којим условима се књије могу учинити досвојеним без сагласности аутора у електронским читаоницама.

Тужилац је била једна издавачка кућа, а тужени Технички универзитет Дармштат. Претходно на захтев тужиоца да се њихови уџбеници као електронске књиге израде и користе Универзитет није пристао. Након тога је Универзитет дигитализовао спорну књигу и омогућио њен приступ у електронским читаоницама. Поред тога су читаоци могли књигу да одштапају или да пресниме на USB. Тужба је поднета за нечињење.²⁷

Врховни суд Немачке је тужбу у потпуности одбацио. Према члану 526 Закона о ауторским правима је *дозвољено објављена ауторска дела из збирке јавних библиотека објавити искључиво у историјама тих установа или електронским читаоницама у сврху истраживања и студирања,*

25 Prof. Dr. André Niedostadek, EuGH zum Verleih von E-Books Digital oder analog? Egal, <http://www.lto.de/recht/hintergruende/h/eugh-urteil-c17415-e-book-print-buch-verleih-kein-unterschied/>, 7.06.2017.

26 Steffen Koch, EuGH: Gleichstellung digitaler und gedruckter Buchkopien beim Verleih, <https://www.koch-rechtsanwalt.de/eugh-gleichstellung-digitaler-und-gedruckter-buchkopien-beim-verleih/>, 7.06.2017.

27 Linda Kulczynski, BGH – Zur Zulässigkeit elektronischer Leseplätze in Bibliotheken, Bundesanzeiger Verlag, <https://www.bundesanzeiger-verlag.de/betrifft-unternehmen/newssingle/artikel/bgh-zur-zulaessigkeit-elektronischer-leseplaetze-in-bibliotheken-15164.html>, 8.06.2017.

уколико то није у супротности са уговорним одредбама. То што је тужилац Универзитету понудио уговор о лиценци, који би тужиоца овластио да објављене књиге у дигиталној форми буду доступне у библиотеци са местима у електронским читаоницама, не спречава Универзитет да књиге сходно члану 52б Закона о ауторским правима и без сагласности тужиоца користи на овај начин. Под уговорним одредбама, који би сходно Закону могли да буду у супротности са коришћењем на овакав начин треба разумети искључиво одредбе у постојећим уговорима а не понуде за закључење уговора. Универзитет је овлашћен да објављене књиге тужиоца *дигитализује, ако је то неопходно, да би ове књиге биле доступне у електронским читаоницама*. Сам члан 52б не предвиђа ову могућност, али је она предвиђена чланом 52а став 3. Овим чланом је дозвољен приступ ауторским делима у *настави и изражавању, али и ако је то неопходно умножавање ауторског дела*. Примена овог члана је пожељна, пошто би *право на умножавање ауторског дела* изгубило своју практичну делатност, ако библиотеке не би поседовале право на дигитализацију ауторских дела.²⁸

Поред тога Универзитет није повредио ауторско право тиме што је читаоцима омогућио да књигу одштапају или пресниме на USB у електронским читаоницама. Универзитету је ово право омогућено сходно члану 52б Закона о ауторским правима. Одредбе овог члана не треба ограничено тумачити, тако да су ауторска дела у електронским читаоницама само тамо доступна и да се тамо могу прочитати и да се притом не смеју одштапати или преснимити. *Штампање и снимање ауторских дела из електронских читаоница* је дозвољено у *социјалне и приватне сврхе* сходно члану 53 Закона о ауторским правима.

5. ЕУРОПЕАНА, ОНЛАЈН ПОРТАЛ СА ЕВРОПСКИМ КУЛТУРНИМ НАСЛЕЂЕМ

Године 2008. направљен је онлајн портал Европеана, којим је омогућен приступ делима европске културне баштине. На почетку било је око 2 милиона дела, да би се до 2017. године тај број попео на више од 55 милиона дела културне баштине. Сви интернет корисници могу слободно приступити милионима дигиталних текстова, слика, тонских и филмских записа културних институција (музеја, библиотека и архива) чланица ЕУ на веб страници www.europeana.eu. Тренутно је на порталу заступљено преко 2500 културних организација из целе Европе, који су својим збиркама допринели развоју ове идеје.

Пројектом Европеана руководи Фондација Европеана. У оквиру Фондације су заступљени најважнији европски савези библиотека, архива, музеја и културних установа. Фондација се састоји од 50 запослених и њено седиште је у Хагу у Холандији.

28 Dr. André Niedostadek, Elektronische Leseplätze, Die Bibliothek als Gratis-eBook-Handlung, <http://www.lto.de/recht/hintergruende/h/bgh-urteil-izr6911-elektronische-leseplaetze-urheberrecht-lizenzen-bibliotheken/>, 8.06.2017.

Асоцијација мрежа Европеана се састоји од хиљаде људи, који су у културним организацијама активни. Представници Асоцијације су заступљени у раду Фондације Европеана.

Мреже Партнера састоје се од преко 3300 институција и сакупљача података, који на портал Европеана интегришу и објављују своје садржаје.²⁹

За оперативни сервис портала Европеана је надлежна Народна библиотека Холандије. Европеана се у основи финансира од стране „Connecting Europe Facility“, али се портал финансира и средствима из европског програма истраживања „Хоризонт 2020“ као и од добровољних прилога држава чланица ЕУ.³⁰

Оквир лиценцирања састоји се из 4 елемента.

1. Уговор о размени података³¹

Овај уговор представља уговорну везу између Европеана и понудиоца садржаја. Уговор је базиран на два принципа. Сви метаподаци који се преносе у Европеану, биће јавно доступни подаци под условима из лиценце *Creative Commons Zero Public Domain Dedication* (CC0). Сваки дигитални објекат, који је доступан на Европеана мора да садржи јавну изјаву о стању ауторских права.

2. Лиценца *Creative Commons Zero Universal Public Domain Dedication* (CC0)³²

3. Услови Европеана за коришћење садржаја крајњих корисника³³

4. Европеана Модел података (формат података адекватан за коришћење).³⁴

29 Introducing the people and networks behind Europeana, <http://pro.europeana.eu/about-us/who-we-are>, 11.06.2017.

30 Martin Ure, Bundeskanzleramt Abteilung II/6 – Auszeichnungsangelegenheiten, Sonderprojekte, Veranstaltungsmanagement, Digitalisierung, Europeana und die Digitalisierung des kulturellen Erbes, <http://www.kunstkultur.bka.gv.at/site/8062/default.aspx>, 11.06.2017.

31 Уговор о размени података могуће је преузети са веб странице. The Data Exchange Agreement, <http://pro.europeana.eu/the-data-exchange-agreement/>, 11.06.2017.

32 Текст лиценце CC0 доступан је на језицима ЕУ. <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.en>, 9.06.2017.

33 Услови Европеане за коришћење садржаја крајњих корисника, Terms for User Contributions, <http://www.europeana.eu/portal/de/rights/contributions.html>, 9.06.2017.

34 Europeana Data Model (EDM), <http://pro.europeana.eu/share-your-data/technical-requirements/edm-documentation>, 9.06.2017.

6. ХОЛАНДСКИ ИНСТИТУТ ЗА ЗВУК И СЛИКУ (NEDERLANDS INSTITUUT VOOR BEELD EN GELUID)

Холандски институт за звук и слику (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid) представља добар пример праксе дигитализације културне баштине. Овај институт прикупио је преко 70 % холандског аудио-визуелног културног наслеђа од 1898. год. до данас.

Колекција садржи више од милион сати телевизијског, радијског, музичког и филмског програма. Свакодневно се сви програми јавних телевизија емитују у дигиталном облику. Такође и појединци и институције поверавају Институту за звук и слику њихове колекције. Ове колекције се користе за даљи развој производа и сервиса, изложбе, iPhone апликације, веб сајтове.

Процес дигитализације овај институт види као начин очувања културног наслеђа, па је пројектом под називом „слике за будућност“ 2007. године почео процес дигитализације са циљем чувања и дигитализације аудио-визуелних материјала у великој размери. По завршетку пројекта дигитализовано је и омогућен је приступ јавности 91.183 сата видео материјала, 22.086 сати филма, 98,734 сата аудио материјала и преко 2,5 милиона слика.

Колекција садржи комплетне радио и телевизијске архиве холандских јавних емитера, филмова водећих холандских документарних филмова, филмских новости, националних музичких садржаја, разних аудиовизуелних колекција, реклама, радио и видео материјала културних и друштвених организација, научних института и свих врста образовних институција. Ту су и збирке слика и чланака из историје Холандије. Посетиоци музеја могу видети виртуелне водиче и холандски свет радија и телевизије од 1800. године.

Изузетно је важан менаџмент концепта дигитализације, пошто овај институт сарађује и са другим институтима. Нпр. Народни архив користи речник који је развијен у Институту за звук и слику, а Краљевска библиотека користи речник за чување који је развио Институт за звук и слику за прављење резервних копија (back up) целокупних дигиталних колекција.³⁵

Институт за звук и слику је задужбина, којом управља надзорни одбор од 7 чланова.³⁶ Холандски министар образовања, културе и науке именује председавајућег надзорног одбора. Холандска радиодифузна организација (De Nederlandse Publieke Omroep или NPO) именује три члана. Поред тога надзорни одбор именује још три члана из области културне баштине, креативне индустрије и научног истраживања.³⁷

Институт је активан члан међународних организација, попут Европске радиодифузне уније (European Broadcasting Union или EBU), Међуна-

35 Холандски Институт за звук и слику, <http://www.beeldengeluid.nl/en>, 11.06.2017.

36 Strategy for 2016–2020, Netherlands Institute for Sound and Vision, <https://indd.adobe.com/view/a3172d8c-6928-44ff-ab71-68fa31402a66>, стр. 6.

37 Организација, Холандски Институт за звук и слику, <http://www.beeldengeluid.nl/organisatie>, 11.06.2017.

родне федерације ТВ архива (FIAT / IFTA) и Focal. На тај начин Институт обезбеђује кроз пројекте неопходна финансијска средства укључујући: сарадњу на развоју стандарда метаподатака, стварање универзално доступних дигиталних библиотека, развој претраживања и проналажења питања и решења за дугорочно очување аудио-визуелних садржаја.³⁸

У погледу ауторских права Институт настоји да ауторска права морају увек бити обрисана пре употребе садржаја. Ауторска права никада нису укључена када се материјал дистрибуира корисницима. Дигитални материјал се објављује и доступан је публици сходно уговору о лиценци. Услови коришћења и даљег коришћења ауторских дела у образовне и културне сврхе су укључени у тзв. „*колективним лиценцама*“. Ове лиценце се закључују између Института за звук и слику, јавних радио-дифузних организација, организација за колективни менаџмент (управљање) и удружења независних телевизијских и музичких продуцента у Холандији. Пошто је циљ Института да прикупи и учини доступним што већи број садржаја за поновно коришћење будућим генерацијама, Институт игра административну улогу у лиценцирању. Као координатор између корисника са једне стране и имаоца ауторских права са друге стране, где се све трансакције прикупљају.³⁹

7. БРИТАНСКИ ФИЛМСКИ ИНСТИТУТ (BRITISH FILM INSTITUTE ИЛИ BFI)

Британски филмски институт представља такође пример добре праксе у дигитализацији културне баштине. Институт има план подршке којим је до краја 2017. године треба дигитализовати 10.000 филмова. Пет хиљада филмова би требало да буде дигитализовано из колекције Института, док би преосталих 5000 филмова требало да буде од стране значајних колекционара и аутора.⁴⁰ Дугорочни циљ овог института је да се целокупно филмско наслеђе Велике Британије учини доступним у дигиталној форми. Поред овога Британски филмски институт је дигитализовао милионе филмских критика и новинских чланака релевантних за филмске садржаје. Сви ови садржаји су доступни јавности. Приоритет је на дигитализацији филмова о британској култури.⁴¹

Британски филмски институт је развио платформу BFI Player, где је могуће гледати филмове онлајн без претплате. Гледање филмова је тренутно доступно само за британске кориснике. Филмски жанрови су од класичних

38 Лиценцирање, Холандски Институт за звук и слику, <http://www.beeldengeluid.nl/en/dossier/5144/sales>, 11.06.2017.

39 Collection Policy Sound and Vision, Collectiebeleid Beeld en Geluid, Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid (Hilversum, January 2013), стр. 42.

40 Unlocking Film Heritage Digitisation Fund FAQ, British Film Institute, <http://www.bfi.org.uk/supporting-uk-film/funding-organisations/unlocking-film-heritage-digitisation-fund/faq>, 10.06.2017.

41 Film Forever, Supporting UK Film, BFI Plan 2012–2017, October 2012, стр. 27, <http://www.bfi.org.uk/sites/bfi.org.uk/files/downloads/bfi-film-forever-2012-17.pdf>, 15.05.2017.

до модерних. Могуће је погледати филмове који су бирани на филмским фестивалима, филмове о култури и др.⁴² Да би заштитили садржај од нелегалног копирања и умножавања Институт користи индустријски стандард *дигитално-правног менаџмента и географско блокирање садржаја*.⁴³

8. ЗАКЉУЧАК

Дигитализација културне баштине се налази пред великим правним изазовима. Случајеви из европске и немачке судске праксе показали су динамику развоја и проблематику са којом се суочава масовна дигитализација културне баштине. Може се рећи да правни законодавни оквир дигитализације културне баштине још увек не постоји на нивоу ЕУ па су стога судске пресуде узете по сличности. Питања као што су привремено или трајно позајмљивање културног наслеђа у дигиталном облику, дигитализација књига и њихов приступ у електронским читаоницама и њихово даље коришћење у сврху заштите културне баштине могу се по сличности уредити у законодавном оквиру.

У будућности дигитализација културне баштине на нивоу ЕУ биће регулисана Директивом. То у правном смислу значи да ће постојати неједначен ниво правних стандарда по овом питању, пошто ће свака држава чланица имати свој закон у овој области. Предлог Директиве ЕУ о ауторским правима тако оставља многа правна и практична питања државама чланицама ЕУ да саме уреде у сопственим законодавним оквирима. Ово се пре свега односи на циљ очувања културног наслеђа у дигиталном формату. У погледу циља јавне доступности дигиталних садржаја и могућности даљег коришћења будућих генерација потребно је пре свега направити адекватан менаџмент лиценци и управљања културном баштином у дигиталном облику.

Примери наведене судске праксе показују да се правна проблематика везана за заштиту ауторских права може уредити адекватним законским решењима у сврху заштите културне баштине. *Заштитна ауторској права, која траје до 70 година након смрти аутора, може се изузети од примене у сврху дигитализације културне баштине*. Тиме би постојала могућност да се сва будућа ауторска дела која су проглашена као заштитно добро у смислу заштите културне баштине као и већ проглашена дела из прошлости дигитализују.

Адекватном изменом Закона о ауторским правима требало би предвидети да се сва ауторска дела могу *дигитализовати по пријему* у библиотекама, архивима, музејима у *сврху заштите културне баштине*, уколико постоји оправдан друштвени интерес у заштити и очувању дела културне баштине у дигиталној форми. Држава би дакле била овлашћена да дела

42 BFI Player, British Film Institute, <http://player.bfi.org.uk/>, 10.06.2017.

43 BFI 2022 – SUPPORTING UK FILM, Unlocking Film Heritage Film Digitisation Fund: Significant Collections Guidelines-February 2017, str. 16.

културне баштине дигитализује, ако је то неопходно, да би она била доступна даљим генерацијама. Претходно је потребно направити адекватан правни менаџмент и у законодавном оквиру предвидети појам дигитализације културне баштине, која ауторска дела треба уопште дигитализовати и које институције то треба да воде.

Јавно коришћење дела дигитализованих ауторских дела би требало избалансирати сходно томе, да ли се аутор сагласио или није и да ли постоје посебни споразуми о лиценци. У сваком случају ауторско дело које је евидентирано као културно добро би требало да у адекватном и пропорционалном временском року постане слободно и јавно доступно као јавно добро. Уколико се ради о добру од изузетног значаја могуће је предвидети краће рокове, евентуалну новчану накнаду ауторима и сл.

Из пресуде Европског суда може се увидети потреба за управљањем делима културне баштине, чији аутори нису доступни или се не могу пронаћи тзв. „ауторским делима сирочади“ од Друштва за заштиту ауторских права. По холандском моделу могуће је у овом случају предвидети управљање од стране друге јавне установе попут Народне библиотеке или неке задужбине у јавном интересу.

Случај из немачке судске праксе показао је, у коју сврху би се ауторска дела могла дигитализовати без сагласности аутора. Тако би умножавање ауторских дела кроз процес дигитализације у сврху заштите културне баштине требало да буде дозвољено за објављена ауторска дела из збирке јавних библиотека. *Јавна доступност ауторских дела* би требала да буде ограничена искључиво у пројектима њих установа или електронским читалницама у научно-истраживачке сврхе, али и ако је то неопходно у циљу заштите културне баштине.

Модел „*One-copy-one-user*“ могао би се применити код привременог позајмљивања културног наслеђа у дигиталном облику. На тај начин би овај дигитални садржај био доступан само одговарајућој институцији и за време трајања дигиталне позајмице.

Примери из праксе су показали да уз *адекватан менаџмент*, добру сарадњу између јавних институција дигитални садржаји културне баштине могу бити доступни и широкој публици. На примеру Европеана показано је да је за то пре свега потребно предвидети *адекватне правне и техничко-организационе претпоставке* за реализацију великих пројеката у заштити културне баштине. Тако би требало предвидети уговор о размени података, лиценцирање у јавном домену, услове за коришћење садржаја крајњих корисника и техничке формате адекватне за коришћење.

Управљање „колективним лиценцама“ по холандском моделу у пракси би требало да доведе до једне врсте „*експројекције својинских права аутора*“ у циљу доступности дигиталних садржаја културне баштине широкој публици. Институција која би управљала колективним доделама лиценци би требало да буде у власништву државе и под директним надзором Министарства културе и информисања. Ова институција би требало да буде

координатор између корисника са једне стране и имаоца ауторских права са друге стране, где се све трансакције обављају.

Активно чланство у међународним организацијама, попут Европске радиодифузне уније (European Broadcasting Union или EBU), Међународне федерације ТВ архива (FIAT / IFTA) и Focal, могу омогућити приступ неопходним финансијским средствима за реализацију пројеката везаних за дигитализацију културне баштине. Финансирање је могуће обезбедити и из средстава европског програма истраживања „Хоризонт 2020“.

Напоследку држава треба да подржи дигитализацију културне баштине у циљу очувања историјског, културолошког идентитета једног народа. Једно је сигурно да ако не будемо имали своје памћење и не будемо заштитили културну баштину, као услов идентитета, онда ће нам други креирати памћење и на тај начин управљати нама, не само према прошлости, већ и према будућности.

Andrej Diligenski, MSc

External Associate, Institute of Comparative Law, Belgrade

COURT CASES RELATED TO THE DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE AND ITS AVAILABILITY IN CYBERSPACE

Summary

Digitisation of cultural heritage is faced with conflicting objectives such as preservation of cultural heritage in digital format and on the other hand the public availability of digital content and the possibility of further use for future generations. In achieving the goal of public access and further use of digital content of cultural heritage occurs an obstacle in the copyright protection. A large number of copyright works, either is no longer available respectively authors can not be found or the copyright work can not be used publicly without the author's consent. Courts interpreting the provisions of law directly affect the further digitisation of cultural heritage. The case law shows a lack of an appropriate legal basis for the mass digitisation of copyright works created in the 20th century and further use of cultural heritage. Good practice examples have shown that the digitisation of cultural heritage is possible and socially justified with an adequate management and good mutual cooperation of public institutions.

Keywords: digitisation of cultural heritage; copyright in the digital world; European case law; German case law; copyright works “orphans”; licensing agreements; model “One-copy-one-user”; digitisation of books and electronic reading room; examples of good practice in the digitisation of cultural heritage